

Патріотичне виховання студентської молоді засобами музичної державної символіки

Г.А. Тупікова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Paper received 29.09.15; Accepted for publication 20.11.15.

Анотація. Досліджено можливості використання державної музичної символіки як засобу патріотичного виховання студентів; запропоновано ефективні сучасні методики використання державного гімну як засобу патріотичного вихованості молоді; виявлено педагогічні умови виховної функції музичного мистецтва. Зроблено історично-біографічний та порівняльний аналіз державного гімну України з метою використання цієї інформації для оптимізації активності патріотичної діяльності молоді.

Ключові слова: патріотичне виховання, студенти, музичне мистецтво, Державний Гімн України

Вступ. Вищі навчальні заклади володіють величезним потенціалом у формуванні патріотизму майбутніх фахівців, тому дуже важливо, щоб у кожному ВНЗ була створена система виховних заходів, спрямованих на формування активних громадян, справжніх патріотів своєї Батьківщини. В державній «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді» від 2015р. важливим елементом у вихованні патріотизму студентів вважається «повсякденне» формування поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки. В зв'язку з цим є доцільним формування патріотизму студентів через активне використання у різноманітних заходах державної музичної символіки.

На сучасному етапі Державний Гімн України стає міцним емоціональним рушієм у суспільній свідомості. Тому дуже важливо не тільки традиційно використовувати гімн як ритуал у різних церемоніях, а й проводити цілеспрямовану низку виховних заходів, де Державний Гімн відіграє головну роль.

Стан дослідження. Проблема патріотичного виховання студентів вищих навчальних закладів представлена українськими дослідниками О. Абрамчук, І. Бехом, В. Герасимчук, В. Дроговодом, О. Онопрієнко, М. Дубиною, Д. Тхоржевським, П. Щербанем та ін.

Особливості виховної функції музики, її перетворювальної сили розкриваються у дослідженнях Г. Ващенко, С. Кара-Мурзи, С. Нечай, А. Пілічяускаса, Г. Шевченко, Р. Шульги та ін. Проте, величезний виховний потенціал гімну України у розвитку патріотизму студентів, на наш погляд, було досліджено недостатньо.

Метою цієї статті є вивчення можливостей Державного Гімну України як засобу патріотичного виховання студентської молоді.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити ряд **завдань**: виявити педагогічні умови виховної функції музичного мистецтва як засобу патріотичного виховання студентської молоді; обґрунтувати використання державної музичної символіки як засобу патріотичного виховання студентів; запропонувати ефективні сучасні методики використання державного гімну як засобу виховання патріотизму у молоді.

Виклад основних положень. Цінність гімну полягає у тому, що його музичний та поетичний зміст впливає на психологічний стан студентів та надихає їх зайняти певну позицію та відповідно неї ставитись до Батьківщини.

Кожна українська пісня патріотичного складу - це символ незламності духу нашого народу та засіб виховання молоді в дусі патріотизму. Вони є носіями

формування любові до Вітчизни та намагання стати на її захист. Гімн нашої держави є одним з головних її символів. У процесі сприйняття державного гімну студенти в образній формі усвідомлюють почуття любові до Батьківщини, ознайомлюються з основними засобами музичної виразності, які сприяють формуванню патріотизму. Значущою рисою музичного сприйняття гімнів студентами є його емоційність. Студентські роки – це період активного становлення особистості, стабілізації характеру. У цей період студент має оволодіти системою визначених знань, умінь і навичок, а також розвинути особистісно значущі якості, які відповідають постійно зростаючим вимогам суспільства. Особливе місце у формуванні особистості, у становленні її духовного світу належить музиці.

Гімни виникли набагато раніше, ніж герби та знамена. Гімни зародились, розвивались та еволюціонували у тісному зв'язку з розвитком державності. Найбільш повне та яскраве вираження вони знайшли не у суто інструментальній музиці, а у поєднанні музики зі словом. У становленні держави музична символіка відігравала важливу роль. Через гімн музична культура народу має своє національне обличчя та сприяє її самобутньому розвитку. Багато видатних українських композиторів зверталися у своїй творчості до символів державності, визнаючи їх вирішальне значення у розвитку країни. Це Д. Бортнянський, М. Лисенко, С. Людкевич, Д. Січинський та ін. Вони бачили їх простоту, ясність викладу, людяність, черпали в них думки й натхнення для уславлення своїми творами героїчних вчинків та перемог народу.

Гімни відрізняються специфічними засобами музичної виразності: мають урочистий, величний характер, здатність зробити піднесений настрій, обов'язково мають високий художній рівень та добре запам'ятовуються. Ритм складається з чергування восьмих та четвертих часток. Розмір звичайно двох або чотиридольний. Велична, піднесена музика гімну спирається, як правило, на ритм маршу: на закличну, впевнену інтонацію, що її передає музичний інтервал кварта. Музичні фрази часто закінчуються четвертними, що зручно для дихання. Пісня має куплетну форму з повторенням. Гімни можна виконувати як із супроводом, так і без нього.

Однією з найбільших святинь рідного народу є національний гімн на музику М. Вербицького із словами першого куплету та приспіву твору П. Чубинського [2].

Автор тексту П. Чубинський (1939-1884) народився поблизу Києва на хуторі. Його родина походила з да-

внього козацького роду. Під час навчання на юридичному факультеті Петербурзького університету П. Чубинський бере участь разом із колишніми кирило-мефодіївцями Кулішом, Костомаровим та ін. у культурній діяльності. Після закінчення в 1861 р. університету він присвячує себе справі боротьби за відродження культури свого народу. Весною 1862 року в Києві на студентській вечірці Павло Чубинський написав свій варіант пісні студентів Кирило-Мефодіївського братства за мотивом сербської народної пісні «Жие Србіє» та слова польської пісні «Ще Полска не згинела». Це був прообраз майбутнього гімну. У 1862 р. П. Чубинського за українофільську діяльність було заслано на поселення до Архангельська. П. Чубинський відомий більше як фольклорист та етнограф, ніж поет. Проте він створив і низку віршів, що відомі і зараз.

«Ще не вмерла Україна» - національний гімн нашого народу – народився у страшний для української культури час. У 1863 році вийшов так званий «Валуєвський указ» про заборону української мови, який підтверджувався урядовими указами у 1876, 1881, 1892, 1895 та 1914 рр. Культура народу зазнала руйнівних втрат. Коли циркуляр стверджував, що українська мова «не існувала, не існує і не може існувати», саме у цьому 1863 році Чубинський з заслання передає вірш «Ще не вмерла Україна», який пройнятий волелюбним духом, вірою в перемогу над ворогами українського народу.

Спочатку «Ще не вмерла Україна» існувала як вірш, що народився на Наддніпрянській Україні, а пісню гімн став у Галичині. Автори гімну в житті ніколи не зустрічалися. У 1863 р. у журналі «Мета» текст майбутнього гімну надрукували разом із віршами Т. Шевченка. Під цими творами стояв підпис Шевченка, тому спочатку всі вважали цей вірш твором Кобзаря. Він набуває популярності серед галицької молоді. Ймовірно, це надихнуло о. Михайла Вербицького (або йому було замовлено перемишльською «Громадою») написати патріотичну пісню. Автор музики М. Вербицький (1815-1870) багато часу жив і працював у с. Млин (зараз це територія Польщі) священником у сорокових роках і жив там до шістдесятих років XIX ст. Перед тим працював учителем, керував сільським хором. Писав хоріві та інструментальні твори, використовуючи вірші Т. Шевченка, Ю. Федьковича та народний фольклор. Перше виконання твору «Ще не вмерла Україна» як гімну відбулося 10 березня 1865 року у Перемишлі як завершальний номер концерту, присвяченому Т. Шевченку, диригував А. Вахнянин. Після першого ж виконання пісня набула популярності. Її розповсюдження почалося через виконання у греко-католицьких церквах по всій західній Україні спочатку у вигляді солоспіву, а потім як хорал.

За часів Української Народної Республіки «Ще не вмерла Україна» також була національним гімном. Його також виконували та вважали гімном країни в Українській Повстанській армії в роки Другої Світової війни та після неї, а також січові стрільці, вояки Української Галицької Армії, шістдесятники та інші патріоти України.

Національний гімн нашого народу більше ста років викликав страх у поневолювачів нашого народу. Як у

царській Росії, так і в радянські часи пісня суворо заборонялася. Українці створили багато пісень, яким належить велика роль у піднесенні національного духу, прославленні волі і свободи нашого народу. Інші патріотичні пісні, такі як «Заповіт» та «Боже великий, єдиний, нам Україну храни» теж вважалися неофіційними національними гімнами, але жодна з них не зазнала таких репресій та не набула такої популярності як «Ще не вмерла Україна». Чому так відбувалося? Для того, щоб відповісти на це питання, зробимо порівняльний аналіз цих творів. Пісня «Заповіт» (сл. Т. Шевченка, муз. Г. Гладкого) – це народна пісня революційного характеру, бойовий заклик до боротьби з поневолювачами України. «Боже великий, єдиний, нам Україну храни» (сл. О. Кониського, муз. М. Лисенка) є насамперед духовним гімном, молитвою за Україну, за її народ та за її волю. У «Ще не вмерла...» утверджується потужна, непереможна сила у боротьбі за волю і свободу народу, побудову власної держави. Ця пісня дійсно може об'єднати наш український народ у єдину націю, що усвідомлювали урядовці російської та радянської імперії та боялися цієї пісні.

«Ще не вмерла Україна» відображає етапні моменти історичної історії українського народу в боротьбі з ворогами за свою волю і свободу та проникає поглядом у перспективи його духовного відродження. Саме цією спрямованістю в майбутнє, саме завдяки своєму визвольному пафосові пісня пустила глибоке коріння в національну свідомість українців обох частин України. І слова, і музика утверджують провідні ідеї, мотиви нашої волелюбної національної духовності. Пісня прославляє ідеали єдності народу, соборності його споконвічних етнічних земель.

Цікавими є умови створення поетом тексту вірша, його варіанти, які поширювалися серед інтелігенції, народу. Дослідник історії написання твору П. Чубинського Д. Чередниченко у своїй книзі «П. Чубинський. Сопілка» наводить нові факти про першотекст вірша П. Чубинського, і весь зміст та особливості його пов'язані з національно-патріотичною традицією української літератури, зокрема XVI-XVIII ст. Ідеї та мотиви вірша П. Чубинського, його глибокий патріотизм, суголосні творчості Т. Шевченка, П. Куліша, українській, і, ширше, слов'янській народній творчості, зокрема поезії [1, с. 277].

26 серпня 2013 року відбулася визначна подія для всіх українців. Центр всесвітньої спадщини ЮНЕСКО визнав гімн України найкращим у світі. При цьому враховувалося чотири показники, по двох з них український гімн здобув вищий бал – милозвучність, гармонічне поєднання музичної та текстувальної частин. Високий бал також був за оригінальність музичного рішення та цілісність твору.

Сьогодні, в умовах проведення антитерористичної операції, коли ворог намагається роз'єднати українців, лишити незалежності нашу країну, державний гімн, як засіб патріотичного виховання студентів, стає міцною духовною зброєю, носієм засад формування любові до Батьківщини та намагання стати на її захист. Вплив державного гімну на свідомість та поведінку студентів базується на закономірностях виховання особистості, та насамперед, на вихованні її почуттів.

Музика у студентському житті, якщо вони не музиканти, скоріш за все знаходиться у сфері дозвілля та виконує гедоністичну функцію. А. Пілічяускас, академік Міжнародної академії наук, доктор мистецтвознавства у статті «Про виховну роль музики або виховання музикою: можливості та міфи» торкається важливої проблеми виховної можливості музики. Він стверджує, що спонтанне, неконтрольоване виховання музикою може дати тільки незначний результат. Наприклад, можна слухати твори Й. Баха, які він призначив для укріплення духовної християнської віри, та залишатися атеїстом. До такого ж результату може призвести також вербальна характеристика музики, яку вихователь використовує для характеристики засобів музичної виразності, або для характеристики настрою музики. Цей метод, на думку автора, веде до розмови про музику, як про щось стороннє. Весь час характеризується зовнішній об'єкт, який виключає зі змісту перцепції почуття та думок сприйманого. Це не нашоухе на саме прослуховування твору та аналіз тих думок та почуттів, які виникли під час прослуховування [4, с. 5-6]. Відомо, що для виховного впливу на особистість необхідна єдність, як мінімум, двох компонентів – почуттів та думок (ідей), які взаємодіють у конкретній ситуації, яка провокує людину до духовно-моральних роздумів. Вдале моделювання духовно-моральної ситуації допоможе вихователю керувати змістом та направленістю обговорення у залежності від вікових особливостей та інтересів студентів, враховувати соціальне становище та проблеми держави. Через цей метод набагато зростає уважність та активність студентів.

Шляхи пізнання музики можуть бути різними, але добре, якщо вони використовуються в комплексі. Це може бути вокальне виконання твору (сольно або з хором чи ансамблем) або інструментальне (гра на музичному інструменті). Може бути прослуховування (через засоби ЗМІ), або слухання з конкретною установкою перед та з роздумами про музичний твір після. Пробудженню інтересу до гімну та любові до нього, розвитку вміння слухати та чути сприяє *метод повторності* (неодноразове повторення музичного твору). Заходами, що стосуються виконання гімну, можуть стати «конкурс на кращий творчий підхід до виконання Гімну України», «конкурс виконавців патріотичної пісні» або «конкурс на кращу авторську патріотичну пісню-гімн».

Молоді притаманна гіперактивність, через що вона є активними учасниками різних телешоу, флешмобів, політичних акцій та інших мистецьких розважальних форм. Враховуючи це, можна запропонувати студентам участь у патріотичному *флешмобі* з виконанням гімну України або *естафеті* «Заспівай гімн України в громадському місці та передай іншому». Такі форми патріотичного виховання діють не тільки на учасників акцій, а й на велику частку студентства, тому що завжди їх знімають та викладають у мережі Інтернет.

Ефективним засобом патріотичного виховання на основі державного гімну можна вважати *метод пошу-*

кової діяльності, яка є важливим доповненням до безпосередньо музичної діяльності. С. Кара-Мурза доводить, що «найефективніші засоби інформації завжди засновані на контрапункті, гармонічному багатоголоссі смислу та естетики. ...Впливаючи через різні канали сприйняття, повідомлення, «запаковане» у різні типи знаків, може тривалий час підтримувати інтерес та увагу людини» [3, с.3]. Виявлення нової, цікавої інформації, яка стосується історії виникнення, життєдіяльності авторів, подій, які розвивались та розвиваються навколо головного музичного символу України, нашоухе на роздуми, які мають привести студентів до активної патріотичної діяльності. Для максимального ефекту важливо комбінувати вербальну інформацію з візуальною, тому що зорові образи знижують поріг зусиль, необхідних для сприйняття інформації та роблять її більш доступною. Метод пошукової діяльності передбачає використання таких методик та технологій пошукової діяльності, як лекція-роздум, естафета думок, бесіда, сократівська бесіда, диспут, філософський стіл.

Висновки. Отже, для успішного прояву виховної функції музики необхідні особливі умови:

- 1) Музика повинна обов'язково викликати великий інтерес;
- 2) Актуальна тема виховного заходу та відповідні духовно-моральні установки для всіх видів музичної діяльності;
- 3) Взаємодія з музикою (пізнання музики), тобто емоційне інтонування;
- 4) Конкретна установка, яка провокує духовно-моральні роздуми на постійному фоні емоційних почуттів;
- 5) Вміння вихователя моделювати відповідні установки, які необхідні для успішного слухання музики, або будь-якої іншої музичної діяльності;
- 6) Обов'язкове обговорення після взаємодії (прослуховування або виконання) з музикою.

Успішність методів патріотичного виховання засобами державної музичної символіки напряму залежить від врахування вікових особливостей студентів та нової ментальності молоді. Ефективними формами та методами виховання патріотизму сучасної молоді на основі державного гімну країни вважаємо методи моделювання духовно-моральної ситуації, методи пошукової діяльності, метод повторності; форми організації процесу патріотичного виховання, пов'язані з використанням сучасних технічних засобів, такі як патріотичний флешмоб та естафета «Заспівай гімн України в громадському місці», «конкурс виконавців патріотичної пісні» або «конкурс на кращу авторську патріотичну пісню-гімн». Перспективним напрямом подальших розвідок вважаємо розробку репертуару патріотичної спрямованості, в яких було б актуалізовано відповідні ідеї та обрані на основі аналізу науково-педагогічної та методичної літератури методи та форми його використання для патріотичної вихованості студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубина М.І. Виховання патріотизму в учнів та студентської молоді [Текст] / М.І. Дубина, Ю.Д. Руденко; Акад. наук вищої освіти України. – К.: Експрес – поліграф, 2010. 403с.
2. Закон України «Про Державний Гімн України» від 06.03.2003р., № 602 – IV// Відомості Верховної Ради України. 2003. N 24. С. 163.

3. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием /С. Кара-Мурза. М.: ЭКСМО, 2000. 864с.
4. Пиличяускас А. О воспитательной роли музыки или воспитание музыкой: возможности и мифы / А. Пиличяускас /

URL: http://www.piliciauskas.lt/Straipsniai/Nepublikuoti/o_vospitatelnoj.pdf

REFERENCES

1. Dubyna, M., Rudenko, Y., 2010. Education patriotism in pupils and students. Kyiv: Expres-poligraf.
2. The Law of Ukraine "On the State Anthem of Ukraine" from 06.03.2003, № 602 – IV. // Bulletin of Supreme Council of Ukraine. 2003. N 24. P. 163.
3. Kara-Murza, S., 2000. Manipulation of consciousness / S. Kara-Murza / М.: Eksmo, 2000. 864 p.
4. Pilichiauskas, A. On the educational role of music and music education: Opportunities and myths / URL: http://www.piliciauskas.lt/Straipsniai/Nepublikuoti/o_vospitatelnoj.pdf

Patriotic education of students by means of musical national symbols

G. Tupikova

Abstract. The article proves the value of the anthem "Shche ne vmerla Ukraina" as a means of patriotic education of students. The historical overview was made on the emergence and establishment of anthems as symbols of states, the means of musical expressiveness of anthems were outlined. The techniques, which do not give the desired result of education by means of music, were named. The conditions, under which music has more effect on the education of the person, were revealed. The application of methods and forms of patriotic education, taking into consideration the age peculiarities of students, was grounded. Historical-biographical and comparative analysis of the national anthem with other popular patriotic songs of Ukraine was made in order to use this information to optimize the activity of the patriotic youth.

Keywords: *patriotic education, students, musical Art, the national anthem of Ukraine*